

EVROPA NA RAZPOTJU: ISKANJE IZGUBLJENE IDENTITETE

Evropska integracija predstavlja izjemno pomemben dosežek evropskih narodov. Pred ustanovitvijo Evropske gospodarske skupnosti leta 1958 je bila Evropa eno od najbolj krvavih območij sveta. Samo v drugi svetovni vojni je bilo skupaj ubitih skoraj 70 milijonov ljudi. Od ustanovitve EGS na teritoriju Evrope (z izjemo vojne v Jugoslaviji) ni bilo več vojn. Evropska integracija je nastala na podlagi zanimivega kompromisa, ki je urejanje skupnega trga prenesel na supra-nacionalne evropske institucije, medtem ko je področje socialnih politik ostalo v pristojnosti držav članic. Takšna »evropska rešitev nacionalnih držav«, kot je to formulo opisal britanski ekonomski zgodovinar Milward, je iskala kombinacijo ekonomije obsega skupnega trga in ohranitve države blaginje v državah članicah. Ta ustavni kompromis ni bil izrecno spremenjen z nobeno naknadno spremembo Rimske pogodbe. Enotni evropski akt leta 1987 in Maastrichtska pogodba leta 1993 sta takšno arhitekturo sicer premaknili bolj v smer okrepljenega skupnega trga na račun posameznih socialnih pravic. K takšni redefiniciji odnosa med skupnim trgom in socialnimi pravicami je odločilno pripomoglo Sodišče Evropske Unije, s sedežem v Luksemburgu, ki je s svojo aktivistično razlago skupnega trga prekoračilo meje ustavnega kompromisa.

S sprejemom Fiskalnega pakta v letošnjem letu pa je Evropska Unija prvič prestopila Rubikon. Dosedanji ustavni kompromis, ki ni prioritiziral ne skupnega trga niti »socialne Evrope«, je nadomestil nov ustavni temelj, ki ima svoje ideološke korenine v nemški teoriji ordoliberalizma, sicer eni od variant neo-liberalizma. Fiskalni pakt je sicer podpisalo 25 od 27 držav članic, a paradoksalno je, da je do takšne ustavne transformacije *telosa* evropske integracije prišlo brez potrebne demokratične legitimacije, ki jo, v sicer okrnjeni obliki, zagotavljajo pravila o sprejemanju odločitev v Evropski Uniji. Fiskalni pakt je bil sprejet kot mednarodna pogodba, ki jo sprejmejo vlade suverenih držav, ne da bi pri tem veljale siceršnje varovalke, ki jih vsebujejo pravila odločanja v EU. Pakt morajo države podpisnice še ratificirati, kar odpira majhno okno priložnosti, da se o strinjanju s Paktom povpraša tudi evropske državljanke. A razen Irske, kjer je referendum o takšnih spremembah ustavno predpisan, zaenkrat ni videti, da bi o podobni rešitvi razmišljali še v kateri drugi državi. Že napoved referenduma na Irskem je močno razburila berlinske in bruseljske kroge.

Eno od temeljnih pravil pisanja ali spreminjanja ustav je, da je za njihove spremembe potrebna širša demokratična legitimacija. V primeru Fiskalnega pakta pa Evropa dobiva nove ustavne okvire svojega ustroja brez takšne demokratične legitimacije. Znotraj EU najdemo precej različne modele kapitalizma, od bolj liberalnih, do socialno-tržnih, in dosedanja filozofija evropske ustave je bila, da le ta zagotavlja soobstoj takšnih razlik znotraj sicer skupnih pravil enotnega trga. Fiskalni pakt pa prvič v zgodovini EU na ustavno raven povzdiguje eno od ekonomskih teorij/ideologij, t.j. neoliberalizem. Ne glede na izjemen pomen, ki ga bo Fiskalni pakt imel na ravni evropskega ustavnega prava, pa ni ne edini in niti največji problem EU v tem trenutku. Verjetno je le vrh ledene gore.

Veliko večji problem današnje Evropske Unije je, da je v zadnjem desetletju pospešeno začela izgubljati svojo izvorno identiteto, ki pa je ne uspe nadomestiti z novo. Evropska Unija pa kot

projekt lahko preživi le, če jo povezuje skupna »zgodba« o njenem pomenu za Evropejce. Brez takšne zgodbe tudi ni potrebnega normativnega »lepila«, ki bi skupaj držalo takšno integracijo. Za današnje generacije mladih Evropejcev je EU kot projekt preprečevanja vojn in nasilja zgodba, ki ji je potekel rok trajanja. Kot pravi Garton Ash, EU danes zgleda kot 27 držav v iskanju nove zgodbe. Iskanje takšne zgodbe mora postati glavno opravilo evropske politike.

Neo-liberalna Evropa kot jo v času največje krize EU od njene ustanovitve dalje ponuja Merklova in njeni politični zavezniki nikakor ni takšna zgodba. Nasprotno, politika fiskalnega fundamentalizma in ostrega varčevanja, preko Fiskalnega pakta povzdignjena v ustavno pravo EU, ponuja zgrešeno smer reševanja krize. Med evropske države in narode vnaša nemir in nezaupanje namesto potrebne solidarnosti pri reševanju evrske krize, ki že nekaj časa ni več zgolj in samo ekonomska kriza.

Številne ekonomske študije o vplivih tako Fiskalnega pakta kot tudi politike varčevanja na stanje evropskega gospodarstvo namreč ugotavljajo, da bo ortodoksna politika varčevanja, podprta z dodatnimi ustavnimi »bremzami« samo še poglobila recesijo v Evropi. Najhuje je v najbolj zadolženih državah kot so Španija, Grčija, Portugalska, Irska. Študija treh inštitutov (IMK, OFCE, WIFO, 2012) jasno kaže, da bo takšna politika še poglobila recesijo in evrsko krizo, saj bo, zaradi padca rasti, še povečala vladne dolgove. Študija tudi opozarja, da bi alternativna politika stabilizacije obrestnih mer preko evrskih obveznic v manjši meri povečala javni dolg kot trenutna politika ortodoksnega varčevanja. Le ta pa bo imela še en dodatni negativni efekt, saj bo poglobila razlike med severnimi in južnimi državami EU. Študija še opozori na temeljno slabost Fiskalnega pakta: pri kriteriju javnega dolga ni razlikovanja (tako kot npr. pri kriteriju proračunskega deficita) med javnim dolgom, ki nastane zaradi cikličnih razlogov in drugim, ki nastane zaradi strukturnih razlogov. Na te vidike že nekaj časa opozarjajo najuglednejši svetovni ekonomisti kot so Stiglitz, Krugman, Feldstein, DeGrauwe. Glede na to, da politika varčevanja ne daje obljubljenih rezultatov je očitno tudi pri Evropski komisiji prišlo do resnega premisleka o smiselnosti takšne politike. Komisija je že pripravila »načrt rasti« (osnutek, dolg 28 strani), v katerem bo poudarek na politikah ustvarjanja novih delovnih mest.

Kot kaže, se nekaj dogaja tudi v stranki Evropskih socialistov, ki so pripravili svoj Manifesto »Za Evropsko socialistično alternativo«. Stranka evropskih socialistov se je istočasno odločila, da gre na naslednje evropske volitve s skupnim kandidatom za predsednika Komisije in s skupnim programom. Kar je še bolj zanimivo je opazen obrat pri razmišljanju evropskih socialistov, ki so očitno spoznali, da je železni repertoar social-demokratske »obdavči in razdeli« politike v okviru nacionalnih ekonomij neponovljiv na evropski ravni in resno omejen, zaradi globalnih ekonomskih faktorjev na nacionalni ravni. Zato je pomembno, da ponudijo evropske odgovore na nacionalne in seveda obenem evropske probleme. Manifesto je šele prvi a pomemben korak v tej smeri. Evropski socialisti ponujajo jasno alternativo sedanji politiki fiskalnega fundamentalizma. Na prvo mesto postavijo rešitev evrske krize, ki pa bi se jo lotevali bistveno drugače od Merklove in njenih zaveznikov. Namesto poudarka zgolj na varčevanju, predlagajo politiko postopnejšega zmanjševanja dolgov podprto s politiko zagona gospodarske rasti. Zanimivo, tudi sami zavrnejo neodgovorno politiko »vulgarnega« keynesijanizma, ki poenostavljeno trdi, da zgolj povečana javna poraba (z dodatnimi zadolževanjem) lahko pomaga ustaviti recesijo. V Manifestu predlagajo pomembne omejitve takšne politike in predloge, kako investicije usmeriti v zahtevne tehnološke, infrastrukturne, socialne in trajno razvojno naravnane projekte.

Zelo pomemben poudarek v Manifestu je tudi predlog ustavne okrepitve socialnih pravic in politik na ravni evropske ustave ter odprava asimetrije med poudarkom zgolj na varčevanju na eni strani ter politiki rasti, zaposlenosti in socialne vključenosti na drugi strani. Manifesto je zato pomemben korak, ki odpira prostor za nastanek modernejše leve alternative dominantnemu neo-liberalizmu na evropski, in posledično tudi na nacionalni ravni. Ponujena alternativa mora poiskati odgovor kako lahko Evropejci še naprej uživajo prednosti skupnega trga, ki pa ne zmanjšuje temeljnih socialnih pravic vseh evropskih državljanov. Takšno rekalibracija odnosa med skupnim trgom in socialno Evropo je eno od bistvenih a istočasno najzahtevnejših vprašanj pred evropskimi politiki. Štiri desetletja vladavine neo-liberalizma puščajo za seboj močne ideološke usedline, ki jih tudi trenutna kriza ni uspela odplaviti. Ena najbolj razširjenih in zgrešenih tez neo-liberalizma o negativnem vplivu socialnih pravic na rast in siceršnje zdravje gospodarstva smo že tako močno ponotranjili, da je vsak dvom o tej dogmi nedopusten. Paradoksalno, te teze neo-liberalna ekonomska teorija ni nikoli podprla z resnimi empiričnimi študijami. Evropski kapitalizem je denimo v obdobju »zlate dobe« (1945-1970), ko je hitro ekonomsko rast spremljala tudi zelo obsežna izgradnja socialne države, rasel tri do štiri krat hitreje kot v dobi klasičnega liberalizma (1820-1950) in dvakrat hitreje kot v dobi neo-liberalnega kapitalizma (1980-2009). Leva alternativa mora vztrajati, da je njena bistvena programska razlika do strank desne sredine v tem, da istočasno sledi dvema idealoma: svobodi in enakosti, ki nista »logično« nezdružljiva, kot to trdijo neo-liberalni ekonomisti.

Pot do novih levih politik pa seveda ne bo enostavna, saj je moderna evropska levica večino svojih politik, s katerimi je tudi zmagovala na volitvah, oblikovala v povsem drugačnih ekonomskih in družbenih časih od današnjih. Svetovni kapitalizem začetka 21. stoletja je zelo drugačen od kapitalizma iz obdobja po drugi svetovni vojni. Stranke leve alternative bodo zato morale svoje klasične leve politike prilagoditi novim dejstvom. Zato okrepljena EU ne bo mogla biti replika »države blaginje« iz omenjene zlate dobe evropskega kapitalizma, ampak drugačna »socialna Evropa«, ki bo predvsem morala upoštevati dejstvo, da je le defenzivna drža social demokratskih strank družbeno nepravilna do vse obsežnejšega »prekariata«, ki je najbolj razširjen med mladim evropskim prebivalstvom. Evropska socialna politika, bistveno bolj finančno podprta od sedanje, tako ne bo plačevala pokojnin, nadomestil za brezposelnost in večine podobnih socialnih pravic. Ponudila bo lahko le takšne socialne programe, ki bodo imeli značaj evropske »javne službe«, to je dobrine, ki je nujna za dostojno življenje vseh Evropejcev. Države članice pa bodo morale imeti dovolj maneverskega prostora za razvijanje svojih lastnih socialnih politik, upoštevaje socialne ustavne »pakte« oziroma pravice, ki bodo določale pragove pod katere države ne bodo smeli s svojimi ureditvami. Temu dejstvu bi se moral prilagoditi tudi evropski »skupni trg«, ki ne sme biti namenjen samemu sebi, ampak predvsem spodbujanju možnosti za takšno »socialno Evropo« sicer različnih socialnih modelov. Evropska Unija je ne nazadnje združenje različnih držav z različnimi političnimi modeli kapitalizma, in demokratična EU mora te razlike upoštevati. Na ta način bi prišli do nove ustavne »zgodbe« o bistvu Evropske Unije. Evropa bi tako postala prostor, ki državam članicam pomaga, da razvijajo svoje lastne politike razvoja, obenem pa določala minimalne standarde socialno sprejemljivih oblik tržne demokracije.

Takšna ustavno prenovljena EU lahko pomeni začetek nove utemeljitve evropske integracije, saj omogoča, da Evropa dejansko ponudi svojim državljanom nekaj specifično »evropskega«.

Ker pa kriza Evrope ni le ekonomsko ali ustavno pravne narave, je takšen projekt potrebno dopolniti še s politično dimenzijo. EU ni nastala kot integracija, ki bi nadomestila nacionalne demokracije, ampak kot »evropska rešitev nacionalne države« (Milward). Veliko avtorjev danes poudarja, da je edini možni izhod sedanje krize nadaljnja krepitev EMU z skupno evropsko fiskalno politiko. Nekateri celo trdijo, da je kriza Evra naredila to, česar politika od Maastrichta dalje ni bila zmožna: evropsko povezavo je zaradi razmer porinila močnejše v smeri federalizacije/centralizacije skupne fiskalne in s tem tudi ekonomske politike. Ekonomisti radi govorijo o optimalnih monetarnih zvezah in ponavadi ZDA prikažejo kot optimalno, EU pa podoptimalno. Fiskalni pakt je pomemben korak v tej smeri. Zelo nevarno pa bi bilo razmišljati, da EU lahko postanejo ZDA. EU nima nekaterih bistvenih pogojev zato. Bolj produktivna je razprava, ki jo zagovarja tudi de Grauwe, ki poudarja, da obstajajo tudi različne stopnje večje ali manjše popolnosti monetarne unije. Skupna koordinacija fiskalne politike ni nujno tudi popolna centralizacija takšne politike. EU tega ne potrebuje in takšna politika bi bila tudi nevarna za uspeh integracijske zgodbe o socialni Evropi. Ekonomsko in politično je enostavno zgrešeno razmišljati, da bi lahko tehnokratska bruseljska vlada evropsko 500 milijonsko gospodarstvo lahko bolje upravljala od držav članic. Zato je zgrešeno razmišljati o »združenih državah Evrope«. Evropa bo svoje poslanstvo najbolje opravljala tako, če bo delala najbolje to, kar *lahko* dela. Zato bi Milwardov moto o evropski rešitvi držav članic lahko še naprej ostal glavno ustavno vodilo takšne Evrope, le prioritete bi morale biti popolnoma obratne. Krepitev skupnih socialnih standardov ob zagotovitvi močne avtonomije državam članicam, da razvijajo svoje lastne razvojne modele, in seveda temu prilagojenem »skupnemu trgu«, na katerem se enakopravno srečujejo ekonomski in socialni interesi.

Za takšno Evropo bi seveda potrebovali močnejšo demokratično legitimacijo. Evropa ne more biti solidarna brez močnejše vključitve nacionalnih parlamentov in državljanov Evrope v temeljne politične odločitve. To se že sedaj vidi, saj že pomoč tako majhni državi kot je Grčija v Evropi odpira stare rane, slabi idejo integracije in pogloblja razkol med državami članicami. Večja demokratična integracija pa spet ne pomeni tega, da bo EU postala le kopija parlamentarne demokracije kot obstaja v državah članicah. V eni od boljših študij je Hix (2008) nakazal, kako lahko EU postane bolj demokratična, ne da bi skušala postati kopija nacionalnih demokracij.

Zelo povezano z vprašanjem demokratizacije EU je tudi vprašanje evropske politične identitete. Evropa nima učinkovitih odgovorov na področju migracijske politike, v odnosu do »ne-Evropejcev«. Čeprav se evropska celina stara in potrebuje nove Evropejce, je pri tem vprašanju preveč netolerantna, v zadnjih časih celo rasistična. Evropa ne more svoje identitete graditi na diskriminaciji do migrantov. Prenovljena Evropa mora postati odprta in vključujoča za tiste, ki iščejo svojo priložnost na njenem teritoriju. Merklova in Sarkozy nista kaj dosti prispevala k takšni Evropi. Priložnost leve alternative je, da tudi na tem področju ponudi boljšo zgodbo od desnih politikov.

Pot do takšne Evrope ne bo enostavna in hitra. Za takšno Evropo je potrebno pridobiti naklonjenosti evropskih državljanov. Pot do tega pa je jasna alternativna vizija takšne spremenjene evropske zgodbe. Strinjam se s tistim delom Manifesta evropskih socialistov, kjer trdijo, da njihov program lahko ponudi boljše upanje za Evropo od sedanjega neo-liberalnega programa desne-sredine.